

**RESTRUKTURYZACJA
REGIONALNYCH RYNKÓW PRACY**

GORZÓW WIELKOPOLSKI - SZCZECIN 1996

Urząd Wojewódzki w Gorzowie Wielkopolskim
Wydział Ekonomiki i Organizacji Gospodarki Żywnościowej
Akademii Rolniczej w Szczecinie

Instytut Badań Systemowych PAN, Oddział w Szczecinie

Wojewódzki Urząd Pracy w Gorzowie Wielkopolskim

Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa
O/T w Gorzowie Wielkopolskim

Międzynarodowa konferencja

RESTRUKTURYZACJA REGIONALNYCH RYNKÓW PRACY

Praca pod redakcją

prof. dr hab. *Bogdana Krawca*

Gorzów Wielkopolski - Szczecin 1996 r.

Zbiór referatów międzynarodowej konferencji naukowej
w Lubniewicach, która odbyła się w dniach 30-31 maja 1996 r.

Recenzent: prof. dr hab. **Paweł Żukowski**

Skład komputerowy: **Irena Moczulska**

43429 / I

Publikacja dofinansowana przez
Krajowy Urząd Pracy

ISBN 83-85847-36-7

KOMITET PROGRAMOWY

1. **Henryk ANTOSIAK**
Prezes Agencji Restrukturyzacji
i Modernizacji Rolnictwa, Warszawa
2. **Andrzej BĄCZKOWSKI**
Minister Pracy i Polityki Socjalnej
3. Prof. dr hab. **Ryszard BUDZIŃSKI**
Instytut Badań Systemowych PAN,
Kierownik Oddziału w Szczecinie
4. Prof. dr hab. **Zygmunt DOWGIAŁŁO**
Przewodniczący Komisji Organizacji
i Zarządzania Gospodarką
Żywnościową PAN, Oddział w Gdańsku
5. **Marlan ECKERT**
Wojewoda Zielonogórski
6. **Zbigniew FALIŃSKI**
Wojewoda Gorzowski - **przewodniczący**
7. **Roman JAGIELIŃSKI**
Wicepremier, Minister Rolnictwa
i Gospodarki Żywnościowej, Warszawa
8. **Aleksander ŁUCZAK**
Przewodniczący Komitetu
Badań Naukowych w Warszawie
9. Prof. dr hab. **Tadeusz MADEJ**
Uniwersytet Szczeciński
10. **Jerzy OLSZAK**
Wojewoda Piłski
11. **Andrzej PIŁAT**
Prezes Krajowego Urzędu Pracy, Warszawa
12. **Adam TAŃSKI**
Prezes Agencji Własności Rolnej
Skarbu Państwa, Warszawa

KOMITET ORGANIZACYJNY

Przewodniczący

Bogusław BIL

Wicewojewoda Gorzowski

Sekretarz naukowy

Prof. dr hab. **Bogdan KRAWIEC**

Instytut Badań Systemowych PAN,
Oddział w Szczecinie
Akademia Rolnicza w Szczecinie,

Kazimierz BŁASZCZYK

Dyrektor
Wojewódzkiego Urzędu Pracy
w Gorzowie Wielkopolskim

Jan RYDZANICZ

Dyrektor
Wydziału Rolnictwa
Urzędu Wojewódzkiego
w Gorzowie Wielkopolskim

Franciszek KUNCEWICZ

Agencja Własności Rolnej
Skarbu Państwa
O/T w Gorzowie Wielkopolskim
Prodziekan

Dr hab. **Marian MALICKI**

Wydziału Ekonomiki i Organizacji
Gospodarki Żywnościowej
Akademii Rolniczej w Szczecinie

Sekretarz

Alfreda WINNICKA

Instytut Badań Systemowych PAN,
Oddział w Szczecinie

Magda PALIWODA

Gabinet Wojewody Gorzowskiego

PROBLEMY TRANSFORMACJI I MODERNIZACJI SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH

Robert B. Woźniak

Uniwersytet Szczeciński

Wprowadzenie

Wpływ społeczności lokalnej na rzeczywistość społeczną, polityczną i ekonomiczną oraz podobne oddziaływanie tejże rzeczywistości na przemiany społeczności lokalnej jest faktem od dawna znanym w nauce. Owe wzajemne zależności, zwłaszcza w okresie transformacji ustrojowej wciąż jednak pozostają nie wyjaśnione. Sprawia to zapewne, iż w praktyce życia społecznego uwzględnia się je powierzchownie lub zgoła deklaratywnie. Dopiero dramaturgia powtarzających się strajków i buntów ludności miast i wsi unaocznia wagę tych kwestii, przybierających niekiedy postać katastrofy lokalnej.

Gdy zwątpienie i poczucie porażki osobistej i społecznej oraz straconego czasu stawać się zaczyna elementem świadomości społecznej Polaków, narasta konieczność transformacji gospodarki, moralności sztuki i kultury. Konieczność ta wymaga ciągłego wsparcia i przymierza. To sprawia, że procesy transformacji nie są w pełni czytelne, przeważa ponura wizja niepewności i pustki strukturalnej¹.

Ma to uzasadnienie zarówno teoretyczne jak i egzystencjalne w tym, że społeczeństwo fazy realnego socjalizmu weszło dopiero na drogę demokratycznego kapitalizmu. Nim jednak zdoła przeobrazić się ono w społeczeństwo demokracji parlamentarnej, czeka je faza przejściowa słabo roz-

---

¹Zob. Krawczyk R.: *Upadek i odrodzenie polskiej gospodarki*, Warszawa 1990, s. 62, oraz R. B. Woźniak: *Społeczność lokalna bezrobotnych*, Koszalin, Szczecin 1995.

winiętego kapitalizmu o dyktaturze chwiejnej demokracji. W tej sytuacji oczywisty jest odkrywany sens samorządności i społeczności lokalnej². Konieczne są zatem nowe rozwiązania organizacyjno-strukturalne i społeczne mające zapobiec deformacji modeli społeczeństw, zwłaszcza przez dowartościowanie ludzi, zbliżanie ich ku bezpośredniej demokracji i autonomii, wspólnot lokalnych, do uczynienia człowieka wolnym³.

Niezbędna do tego wiedza w ogromnej mierze pozostaje zakryta, a jej zgłębienie nie wydaje się możliwe za sprawą jednego przedsięwzięcia badawczego. Ów złożony problem wymaga zaangażowania do badań różnych specjalistów, utworzenia interdyscyplinarnego, komplementarnego programu, aby podjąć próbę sformułowania i weryfikacji wielu hipotez w zakresie różnych dziedzin, rozstrzygnąć wiele kwestii teoretycznych i metodologicznych.

Prezentowane w niniejszej pracy podejście teoretyczne i metodologiczne nie aspiruje do wypełnienia owej dotkliwej luki. Niemniej jednak oferuje ono analityczny obraz społeczności lokalnych, stanowiący próbę wejrzenia "niż ostatecznego rozstrzygnięcia" odwiecznego problemu wspólnot ludzkich.

W artykule wykorzystałem fragmenty diagnoz i badań publikowanych przeze mnie w różnych czasopismach socjologicznych i szerszych rozprawach naukowych⁴.

---

²M. J. Szczepański: *Pokusy nowoczesności, elity polityczne, systemy wychowania*. Częstochowa 1993, s. 17 i kolejne.

³Jan Paweł II: *Przekroczyć próg nadziei*, Lublin, 1994, s. 4.

⁴Zob. R. B. Woźniak: *Stoczniowcy Szczecina. Studium socjologiczne stoczni Adolfa Warskiego*. Szczecin 1976. Tenże *Spółeczność zawodowa chemików Szczecina*, Szczecin 1994. Tenże *Struktury społeczności małych miast*, Warszawa - Poznań 1970; tamże *Miasto portowe w procesie przemian*. Szczecin 1994 a także inne badania dotyczące tej problematyki.

1. Społeczność lokalna w stanie niekorzystnej równowagi

Społeczności lokalne w latach 1949-89 wykazywały wyraźny izolacjonizm zarówno na wsi jak i w małych miastach. Socjalistyczna strategia industrializacji, zakładająca maksymalizację inwestycji w sektorze przemysłu, w celu zbudowania podstaw do przekształcenia gospodarki słabo rozwiniętej w uprzemysłowioną ściągała ludność ze wsi do miast, ogałacała małe miasta i wsie. Gałęzie przemysłu wykazywały nadmierny udział w produkcji i zatrudnieniu, bowiem minimalnie efektywna skala produkcji była zwykle większa niż popyt krajowy. Brak wreszcie specjalizacji międzynarodowej wpływał również deformująco na strukturę przemysłu. Wreszcie zdeformowane układy bodźców i systemu centralnego finansowania generowały dalsze obszary niepewności i niedoborów.

Skala odchyień od światowych wzorców w tym zakresie ciągle się powiększała. Konsekwencją tej deformacji był przerost zatrudnienia w przemyśle i w skali przedsiębiorstw, rozbudowa niepotrzebnych struktur i komitetów, a także ponadprzeciętne zatrudnienie pracowników fizycznych ("niebieskich kołnierzyków").

Dodatkowe komplikacje wywoływały procesy negatywnej urbanizacji przyjmującej prymat postaci ilościowej nad jakościową. W wyniku procesów urbanizacji wzrastały głównie duże miasta, miasta zaś średnie czy małe przeżywały regres, a nawet kryzys, podobnie wsie. Zjawiskom tym towarzyszyły procesy migracji, szczególnie na Ziemiach Zachodnich i Północnych, gdzie istniały większe niż w pozostałych częściach kraju możliwości osiedlenia się w mieście, ze względu na łatwość otrzymania mieszkania, jak i pracy. W niektórych miastach na tych ziemiach ludność pochodzenia wiejskiego sięgała 90%, we Wrocławiu około 40%, podobnie w Szczecinie, Koszalinie i Słupsku. Przemieszczanie ludności związane było ze zmianą granic po drugiej wojnie światowej oraz z uprzemysłowie-

niem i urbanizacją.

Z procesami tymi łączyło się załamanie wzorów zachowania, tradycji i społecznej dyscypliny. To załamanie stanowiło zakłócenie procesów kontroli społecznej, która wyrażała się w określonych formach obyczajowości, moralności, prawa czy religii. Przejawy tej dezorganizacji, to rezultat nie tylko zmiany społecznego położenia, niedopasowania procesów ekonomicznych i społecznych, ale także załamanie życia rodzinnego, pijaństwo i narkomania, przestępczość i frustracja.

Problemy te, jak wykazały badania spowodowane były ogólnie:

- niskim poziomem życia i płac - 58,4%;
- wzrostem cen i inflacji - 41,5%;
- brakiem wpływu obywateli na życie społeczne - 98,2%;
- negatywnym stanem gospodarki i prywatyzacji - 27%;
- problemami związanymi z gospodarką rolną i życiem na wsi - 26,8%;
- zadłużeniem i kredytami - 21%;
- stosunkami politycznymi - 20,4%;
- polityką społeczną, rentami i emeryturami, ochroną zdrowia - 19,6%;
- systemem społeczno-politycznym, funkcjonowaniem władzy i instytucji państwowych - 27,6%;
- niskim poziomem aktywności obywateli - 56,3%.

Przeprowadzone badania ukazują wzrastające procesy niezadowolenia i frustracji obywateli, poczucie niepewności i brak bezpieczeństwa, rozgoryczenie i obojętność, a w końcu pełnej dezaprobaty systemu społeczno-politycznego i stanu gospodarki, w tym szczególnie deprimacji moralnej powodowanej niedostatkami przedmiotów niezbędnych do zaspokajania ludzkich potrzeb.

Generalnie rzecz ujmując stan niezrównoważonej równowagi przejawiał się w co najmniej trzech aspektach:

- Pierwszy stanowił wyraz względnej aprobaty dla rzeczywistości gospodarczej i form jej przejawiania dla prawie 1/4 badanych.
- Drugi aspekt łączył się z możliwością reformowania rzeczywistości społeczno-gospodarczej, która miała jednak postać strategii planowej destrukcji społecznej i gospodarczej.
- Trzeci aspekt oznaczał dla prawie 2/3 badanych pełną dezaprobatę dla rzeczywistości gospodarczej i społeczno-politycznej tej fazy.

2. Transformacja w systemie zaburzonej równowagi

Proces transformacji zmierza do znormalizowania gospodarki i ustroju społecznego. Na ogół wyróżnia się trzy etapy owych zmian w Polsce:

- a) rozpad centralnej koordynacji gospodarki - autonomizacja określonych segmentów gospodarki,
- b) przejście do kontroli robotniczej,
- c) porzucenie roszczeń do własności majątku państwowego.

Utrata zdolności koordynacji gospodarki przez centralne planowanie - zwłaszcza w latach 70-tych, było patologią, której nie można było zaradzić także w następnym okresie. Rozkład tej koordynacji kontynuowany w 1989 roku dopełnił się w toku szokowej terapii 1990 r. kiedy niemalże równocześnie wystąpił kryzys ekonomiczny, oświatowy i polityczny. Destrukcja gospodarki dopełniała się wraz ze zmianami politycznymi i społecznymi. Wprowadzenie z kolei partycypacji robotniczej oznaczało uznanie sprzeczności interesów pracowników państwowego przedsiębiorstwa. Narastające przeciwieństwa, lawinowo tworzący się ruch robotniczy "Solidarności" sprawia wprowadzenie stanu wojennego, który stał się kolejnym etapem do przemian społeczeństwa i powstania nowych form życia społecznego. Był to akt swoistej detronizacji "starego" które nie było zdolne do realizacji nowych potrzeb i oczekiwań, przemian wprowadzanych różnymi drogami otrzymujących postać modelu szokowego

drogą chaosu i ewolucji. W dokonujących się procesach transformacji istotną funkcję spełniało państwo, jak również koncepcja metody dokonywania się zmian ustrojowych, społeczno-gospodarczych i kulturowych oraz ich tempo, a także lokalizacja przestrzenna.

Przy transformacji szokowej w Polsce rola państwa wyrażała się w sferze zmiany stosunków prawnych, stosunków własności, prywatyzacji jednostek państwowych i tworzenia nowych przedsiębiorstw prywatnych. Proces ten w Polsce dokonywał się przy ogromnym nawisie inflacyjnym i początkach hiperinflacji. Rozwiązując problem "cięciem husarskim" niemalże jednym zamachem, uwolniono ceny i drastycznie ściągnięto pieniądza z rynku. Efektem tego był spadek kredytu i 25% spadek płac.

Jak dotąd tempo przemian jest znaczące w modelu szokowym, opartym na docelowych działaniach i eksperymentalnych próbach i błędach. W modelu chaosu rozwój przebiega spontanicznie i na chybił trafił, zaś model transformacji ewolucyjnej aczkolwiek powoli rokuje większe przyspieszenie, wydaje się korzystny. Trudno jednak jednoznacznie orzekać o skuteczności dróg transformacji, które znajdują się w stanie ciągłych zmian⁵.

Międzynarodowe badania porównawcze nad stanem opinii publicznej na Zachodzie i krajach postkomunistycznych wykazują określony stan anomii i deklasacji społecznej. Twierdzi się, że proces transformacji w krajach postkomunistycznych powoduje większy poziom rozbieżności społecznych co do wartości i zasad kapitałowego podziału aniżeli na Zachodzie.

Badania wskazują, że w krajach postkomunistycznych Europy Wschodniej jest:

---

⁵Zob. K. Poznański: *Innowacje techniczne w gospodarce kapitalistycznej*. Warszawa 1980, tenże *Technology Competition and the Soviet Block in the World Market* the *University of California*. Berkeley 1987 i inne.

- mniej niż na Zachodzie zgody, co do zasady sprawiedliwego rozdziału dóbr,
- mniej zgody co do tego, jak w rzeczywistości dochody są w społeczeństwie rozdzielane,
- więcej rozbieżności między postulowanym a postrzeganym,
- więcej wątpliwości do tego, co jest sprawiedliwe, a co nie,
- więcej niezadowolenia z uzyskiwanych dochodów i postrzeganych jako niesprawiedliwych,
- więcej niż na Zachodzie poczucia, że uzyskiwane dochody nie zapewniają odpowiedniego poziomu życia⁶.

Wyniki badań wskazują na występujące zjawiska anomii transformacyjnej, opóźniającej zmiany społeczne, które mają swój koloryt i specyfikę w każdym kraju. Nasilenie jednak syndromu patologii transformacji jest o wiele szersze i głębsze.

Występuje ono w badanych przez autora społecznościach lokalnych i przejawia się:

- kryzysem instytucji oświatowo-wychowawczych, wywierających bardzo niski bądź żaden wpływ wychowawczy (szkoły - 54,2%, kluby, świetlice - 58,8%),
- niskim bądź żadnym wpływem instytucji społeczno-politycznych - 60,1%,
- brakiem wpływu na decyzje w sprawach społeczności lokalnych - 60,0%,
- niskim bądź żadnym oddziaływaniem gminnych i miejskich rad narodowych - 65,6%,
- obniżaniem wpływu placówek kulturalnych na życie mieszkańców 43,9%.

---

⁶Zob. artykuł A. Arsta, P. Hermkensa i P. van Wicka w: *International Journal of Comparative Sociology*, 1995, nr 1-2, prezentujący badania przeprowadzone w 1991 roku w 12 krajach wśród 17 386 respondentów.

Uwikłany mieszkaniec wsi, czy miasteczka, w praktyce życia codziennego był coraz bardziej zdezorientowany. Rezygnacja ze starego systemu nie może być wynikiem jakiegoś pojedynczego aktu. Stanowi ona raczej długotrwały proces o dramatycznym przebiegu, w trakcie którego stopniowo dokonywały się procesy zmian postaw i stereotypów wyborów, stwarzał konieczność przewartościowania własnych zachowań w jakościowo nowej sytuacji społecznej, politycznej i ekonomicznej, będącej pochodną szerszych zmian lokalnych grup i warstw społecznych. Świadomość globalnej zmiany, różnorodności idei i zwyczajów, wiedzy o globalnej dynamice zmian z trudem docierały do małych społeczności.

Zainteresowanie problemami zakładów pracy, ich efektywnością i przyszłością w opinii badanych nie występowało zarówno w: kręgu rodziny - 10,5%, sąsiadów 19%, w mieście jak i regionie - 8,8%. Filozofia bierności i wyczekiwania, a także stan frustracji i apatii stanowił cechę immanentną badanych zbiorowości. Cele życiowe i grupowe nie były należycie internalizowane i uświadamiane życie lokowało się najczęściej w kręgu rodzinnym bądź małych grupach nieformalnych.

Procesy te generują narastanie różnych zjawisk uznanych za dysfunkcyjne czy wręcz patologiczne. Wśród nich, w opinii badanych mieszkańców, zwłaszcza dużych miast, wyłoniono zjawiska chuligaństwa - 72%, tworzenie się grup mafijnych - 18,2%, grup zniechęconych do pracy i uchylających się od jej podjęcia - 12,1%, grup zmuszonych do pracy w niepełnym wymiarze czasu - 10,2% oraz ogromnej rzeszy bezrobotnych, bowiem stopa bezrobocia głównie w małych miastach i na wsi sięga obecnie ponad 30%.

Badania ujawniły również przejawianie się różnych zjawisk związanych z agresją przeciw zdrowiu. Częstym objawem są napady i bójki - 23,7%, pobicia - 27,6%, zabójstwa - 4,2%, lekomania - 9,8%, narkomania

- 15,1% i samobójstwa - 3,1%. Inną grupą negatywnych zjawisk wyszczególnionych przez badanych tworzą kradzieże - 28,1%, alkoholizm - 10,1%, prostytutka i stępczycielstwo - 38,2% a ostatnio nasilający się terroryzm - 12,6% i inne dewiacje.

W tej sytuacji możemy mówić o wyraźnym kryzysie społeczno-kulturowym i ekonomicznym, charakterystycznym dla okresu przełomu i szoku transformacyjnego. Więcej nawet, bowiem instytucje lokalne, administracyjne i gospodarcze nie nadążają za procesami transformacji.

3. Programy transformacji i modernizacji społeczności lokalnych

Mówiąc o dokonującej się w Polsce zmianie społecznej, posługuję się terminem "społeczeństwo w transformacji"⁷. Transformacja jest rozumiana nie tylko jako przejście do demokracji i kształtowanie społeczeństwa globalnego, ale także do idei obywatela, członka społeczności lokalnej i narodowej. Wymaga to uczenia się różnorodności wartości, zwyczajów i zachowań, rozwijania zdolności widzenia własnego interesu z perspektywy interesów innych ludzi, kształtowania podmiotowości i odpowiedzialności, jak i zdolności do wyjaśniania zmiany i konfliktu, destrukcji i twórczego uczestnictwa.

Koncepcja "społeczności uczestniczącej" urzeczywistnia się najbardziej na poziomie mikro- i mezospołeczności. Przysposabia jednostkę do działań na rzecz konstruktywnej zmiany społecznej.

Realizacja wielopoziomowej transformacji politycznej, kulturowej, ekonomicznej, społecznej i ekologicznej może mieć miejsce tylko wówczas, jak sądzę, gdy Polacy odrzucają "strategię przetrwania", na rzecz strategii uczestnictwa, myślenia globalnego i działania lokalnego, w kategoriach świadomości globalnej dynamiki i interesu oraz różnorodności i zmiany.

---

⁷ *Społeczeństwo transformacji*. Ekspertyzy i studia, red. A. Rychard, M. Fedorowicz, Warszawa 1993.

Transformacja wiąże się z modernizacją, zwłaszcza gdy przez nią rozumiemy rozwój czyli przechodzenie na wyższy etap. Transformacja może być także powrotem do tradycji, wówczas ma charakter regresyjny. Modernizacja bowiem to przejście od zacofania (tradycjonalizm) do nowoczesności i aktywności. Tradycjonalizm wiąże się ze statecznością, niewielkim zróżnicowaniem, nikłą specjalizacją funkcji, zwykle bezpośrednią wiedzą opartą na obyczaju, religii i tradycji. Nowoczesność wyzwala wzrost społeczno-gospodarczy jako gwaranta obfitości, równowagi i uczestnictwa w życiu lokalnym i publicznym, akceptuje wagę działań racjonalnych i sprzyja mobilności społecznej i kulturowej⁸.

Transformacja ujawniła istnienie różnych interesów i przeciwieństw w społeczeństwie polskim. Zanikają grupowi, klasowi liderzy, robotnicy utracili rolę klasy wiodącej, kapitaliści nie zdobyli jeszcze ugruntowanej pozycji, inteligencja znajduje się w stanie rozproszenia i izolacji. Badania wykazują, iż głównymi nośnikami rozwoju są rodzina i grupy nieformalne. Rolę takiego czynnika może odegrać również społeczność lokalna przy odpowiednim programie transformacji.

Społeczność lokalną tworzą grupy ludzi żyjących na pewnej przestrzeni, na której istnieje zestaw instytucji zaspokajających podstawowe i społeczne potrzeby bez konieczności nadmiernych ograniczeń, oraz taki układ stosunków społecznych, iż między członkami grupy wytwarza się więź i pewne poczucie identyfikacji z grupą i miejscowością. W pracy tej mówiąc o społeczności lokalnej będziemy zawsze mieli na myśli grupę ludności zamieszkałą na terenie gromady, osiedla czy miasta (lecz tylko małego miasta).

Transformację możemy odnieść zarówno do rodziny czy też jednostki jak i do społeczności lokalnej jako grupy społecznej. Wśród elementów,

---

⁸Zob. K. Krzysztofek, M. Szczepański, A. Ziemiński: *Kultura a modernizacja społeczna*. Warszawa 1993.

które mogą stać się problemami transformacji i rozwoju wymienia się rozliczne płaszczyzny, poczynając od zagospodarowania przestrzennego po ochronę środowiska⁹.

Pojęcie *community development* powstało stosunkowo niedawno jako przeciwstawienie powstałego wcześniej pojęcia "niedorozwoju" (*sous-développement, under-development*) krajów pokolonialnych w stosunku do krajów zaawansowanych w rozwoju¹⁰.

Dla naszych potrzeb wprowadzimy termin transformacja i modernizacja społeczności lokalnych w skrócie TiMSL.

Zrozumiałym jest, że problemami przemian społeczności lokalnych zajmowano się w wielu krajach od dawna. W okresie II Rzeczypospolitej sprawy te podejmowane były przez towarzystwa naukowe jak i przez działania różnych organizacji młodzieżowych.

Obecna aktualność tej problematyki w III Rzeczypospolitej nabiera szczególnego znaczenia w postępującym procesie transformacji i modernizacji ustroju społecznego, któremu towarzyszą rozliczne postacie dezorganizacji i patologii. Liberalne formuły demokracji, ani mechaniczna prywatyzacja i prosty wzrost gospodarczy nie są wystarczające dla zapewnienia rozwoju społeczności lokalnych, nie mających własnego kulturowego i ekonomicznego zaplecza. Nastąpiło swoiste zachwianie równowagi pomiędzy funkcją państwa kształtującego nowy system demokratyczny, a funkcją społeczności lokalnej rozbitej strukturalnie i funkcjonalnie.

Kształtowanie społeczności lokalnych nowego typu, wydaje się być szansą na zmianę i modernizację tej sytuacji, na ożywienie i zintegrowanie tej społeczności wokół programu porozumienia

---

⁹T. Suavet: *Dictionnaire économique et social*, Paris 1962, 123.

¹⁰Community development Z. T. Wierzbicki tłumaczy jako aktywizacja i rozwój społeczności lokalnej, a Z. Pióro jako "organizowanie i rozwój społeczności lokalnej". Zob. *Aktywizacja i rozwój społeczności lokalnych*. Red. Z. T. Wierzbicki, Ossolineum, 1973, s. 17 i nast.

i podmiotowości, widzianego z perspektywy nowej społeczności, wokół nowych celów społecznych, powodujących konieczność zmiany więzi międzyludzkich i reguł społecznej modernizacji.

Oczywiście opracowanie "projektu nowoczesności lokalnej" dostosowanej do warunków czasu i miejsca, i to zarówno w różnej skali jest bardzo trudnym i złożonym przedsięwzięciem, przekraczającym ramy jednego badania.

Program transformacji i modernizacji społeczności lokalnych powinien być tworzony i realizowany przez całą społeczność lokalną. Powszechna akceptacja programu TiMSL, czynne uczestnictwo mieszkańców z jednoczesnym ich dowolnym wkładem na rzecz tego ruchu stanowić może o jego powodzeniu.

Środkami blokującymi rozwój programu są nie tylko przeszkody obiektywne, ale również układy subiektywne tkwiące w postawach, stereotypach, a także w ogólnym zacofaniu i niedorozwoju. Wymaga to określonego poziomu edukacji, wiedzy i otwartości, a także powszechnego uczestnictwa i optymizmu z chęcią do działania, a nie obojętności i pesymizmu.

Zmieniający się porządek wymaga więc nowych idei, realizmu i optymizmu oraz otwarcia na rozwój indywidualny i zbiorowy, jak również optymalizację jakości i sposobu życia.

Nowy model wymaga też od społeczności lokalnych radzenia sobie z różnymi trudnościami, nastawienia na ludzi i wewnętrzne negocjacje, na produktywność i sukces, na efektywność i wydajność w procesie transformacji. W grę wchodzi tutaj też nowe formy aktywizacji społeczności lokalnych, nie tylko marketing, zarządzanie strategiczne i kontroling, tudzież cały system wydajności i partycypacji systemowej i orientacji na zmianę, podczas której społeczność lokalna

uświadamia sobie swoje potrzeby i cele, rozbudza aspiracje i zainteresowania.

W budowaniu programu TiMSL można wyróżnić co najmniej kilka elementów: proces modernizacji, metody działania, program oraz zagadnienia ruchu społecznego.

A. Proces modernizacji składa się ze zmian i zjawisk warunkujących natężenie i układ sił determinujących stabilność systemu, przygotowanie przesłanek, kształtowanie się nowego w starym układzie, wyodrębnienie nowego i jego wdrażanie, a następnie pokonywanie oporów oraz rozprzestrzenianie i upowszechnianie nowego. Ów proces występuje przy dokonujących się przemianach postaw i wzorów osobowych jak i zmianach instytucjonalnych i społeczno-ekonomicznych.

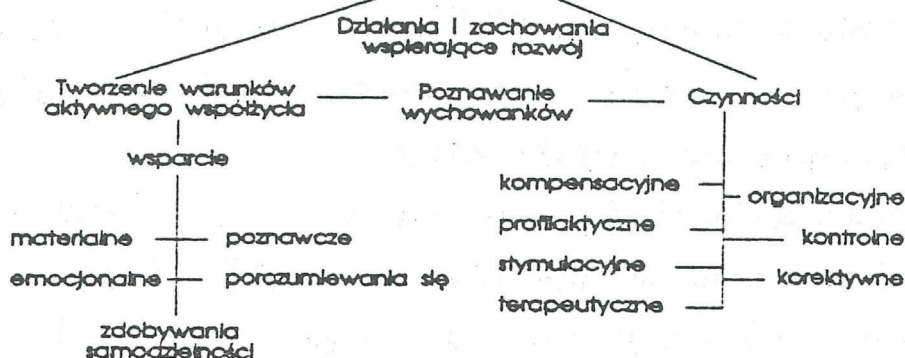
B. Metody TiMSL związane są przede wszystkim ze sposobami działania i jego efektywności. W ich stosowaniu istotnym czynnikiem jest racjonalizacja i współdziałanie w realizacji programu, pogłębianie i rozszerzanie podmiotów współdziałania oraz integracja procesów i sposobów współdziałania w danej społeczności.

C. Program TiMSL uwzględnia istotne elementy układu społeczno-przestrzennego gminy czy miasteczka. W zakresie tego programu prócz ekonomicznych i technologicznych uwarunkowań, wydajności i efektywności pracy, jej regulacji i innowacji w procesie transformacji uwzględnia się m. in.:

- politykę zatrudnienia, zmierzającą do ograniczenia bezrobocia strukturalnego i utworzenia nowych miejsc pracy,
- sprawy biur pracy i opieki społecznej,
- kształcenia kadr i ich przekwalifikowania,
- aktywizacji zawodowej bezrobotnych,
- ograniczenia ubóstwa.

Równocześnie uwzględnia się w programie cały pakiet edukacji i działalności opiekuńczo-wychowawczej (zob. schemat).

SCHEMAT DZIAŁALNOŚCI OPIEKUNCZO-WYCHOWAWCZEJ

Program uwzględnia również pomoc w zaspokajaniu różnorodnych potrzeb jednostek, które nie są zdolne samodzielnie zaspokajać i regulować ich. Działalność ta zmierza do organizowania normalnych warunków dla rozwoju młodzieży i dorosłych. Zmierza to do likwidacji sytuacji zagrażających ich prawidłowemu rozwojowi czy nawet życiu.

Procedura i poziom realizacji programu, przeszkody i utrudnienia w jego realizacji mają zwykle podstawy obiektywne i subiektywne, przenikają się wzajemnie i wchodzą ze sobą w rozliczne zależności, które mogą mieć charakter przejściowy bądź trwały. Wymagają jednak weryfikacji i konkretnej realizacji.

D. Ruch społeczny i TiMSL wyraża się w zbiorowym działaniu w idei samorealizacji i podmiotowości człowieka. Jednostka poprzez własną aktywność w świecie materialnym i duchowym aktualizuje swoje potencjalne zdolności i dąży do zaznaczenia swojego miejsca, swej autentyczności we wspólnocie społecznej, w świecie idei i przedmiotów realnych. Występuje zwykle wiele ograniczników ruchu społecznego zarówno politycznych jak i ekonomicznych. Wspólnota lokalna samorealizująca się stanowi wolny i twórczy w swoich działaniach system wspomagania człowieka i odpowiedzialności za los oraz sens jego życia.

POMOC

PODMIOTOWA

poprzez:

- udzielanie informacji
- doradzanie
- instruowanie
- pośredniczenie
- wstawiennictwo
- poręczenie
- wsparcie moralne
- wsparcie fizyczne
- ochronę, obronę prawną
- zabiegi leczniczo-pielęgnacyjne
- czynności rewalidacyjne
- wszelkie inne zabiegi kompensujące niedyspozycje podmiotowe

PRZEDMIOTOWA

poprzez:

- usuwanie przeszkód i utrudnień tkwiących w środowisku
- dostarczanie przedmiotów potrzeb
- dostarczanie środków do nabycia przedmiotów potrzeb
- udostępnianie narzędzi i środków do wykonywania zadań
- udzielanie pożyczek
- podarowanie „czegoś”
- wskazywanie miejsca przedmiotów potrzeb lub sposobów pozyskania ich

- całkowicie zbędna, narzucona, wyłudzona
- możliwa przy minimum zasadności merytorycznej
- wskazana chociaż niekonieczna
- względnie konieczna
- bezwzględnie konieczna

z dobrych chęci
przez grzeczność

przysługa
mile widziana

polepszanie
samopoczucia

ułatwianie
czynności, sytuacji

wspomaganie
oszczędzania
sił i środków

wyrażanie
solidarności
i poparcia

zmniejszanie
trudności
i przeciążeń

wspomaganie zachowania
równowagi i samoregulacji

świadczenia warunkujące zachowania
zdrowia, rozwoju, podstaw bytu, życia

Nabiera właściwości opieki,
gdy zaczynają się przejawiać
konstytutywne cechy tego pojęcia.

W wymiarze zasadniczym, nad-
zwyczajnym, przywracającym stan
normalny staje się ratownictwem.

Źródło: *Pedagogika opiekuńcza jako dyscyplina naukowa i przedmiot studiów*. Red. Z. Dąbrowski, F. Zalewski Olsztyn 1995, s. 28.

Postulowany zwrot wymaga wsparcia się na siłach społecznych, tkwiących w poszczególnych społecznościach, których wykorzystanie podkreśla się jako niezbędne. Układy tych sił to:

- wyróżniające się w działaniu w warunkach konkretnych środowisk, uzdolnienia jednostkowe lub zbiorowe;

- dynamiczne grupy społeczne, wzorcowe urządzenia, wyjątkowo sprawne instytucje, aktywne ruchy społeczne itp;
- wreszcie dążenia i zdolności członków społeczności do wprowadzenia zmian w jej organizacji; każdorazowo stanowiące o tworzeniu określonej społeczności, o jej rozwoju, zachodzących zmianach itp.¹¹.

Przesłanki te stanowić muszą zarówno cel wszelkich działań rozpoznawczych, jak i badania na tej podstawie programów transformacji i modernizacji społeczności lokalnych.

Zakończenie

Nie sposób jednoznacznie określić przedmiot modernizacji społeczności lokalnych tworzących wieloaspektową mozaikę naukowych zainteresowań socjologii stosowanej i dyscyplin pokrewnych. Dyscyplina ta cieszy się dużym zainteresowaniem zarówno w krajach wysoko rozwiniętych jak i zacofanych gospodarczo. W orientacji teorii społeczności lokalnych krzyżują się rozmaite problemy, procesy i systemy mikro- mezo- i makrostrukturalne zachodzące na siebie w różnych wymiarach.

Artykuł ten stanowi próbę ujęcia tych problemów w płaszczyźnie socjologicznej z zamiarem aktywizacji społeczności lokalnych i ożywienia badań w tym kierunku.

Badania wykazują, iż jednostronnie sformalizowany i realizowany system społeczny nie sprzyja aktywizacji społeczności lokalnych. Jednocześnie jak dotąd nie został rozwiązany podstawowy problem ich aktywizacji i rozwoju. Występuje więc konieczność rozpoznania tych kwestii i utworzenia warunków dla ich realizacji.

---

¹¹Zob. W. Ambroziak: *Aktywizacja społeczności lokalnych w rozwiązywaniu problemów socjalnych*. W: Socjalizacja a wartości. Red. T. Frąckowiak i J. Mochrzewski. Poznań 1995, s. 186 oraz F. Znaniecki: *Socjologia wychowania*, t. 1, Warszawa 1973, A. Kamiński: *Funkcje pedagogiki społecznej*, Warszawa 1972.

IBS

43429 /
I

RESTRUKTURYZACJA REGIONALNYCH RYNKÓW PRACY

ISBN 83-85847-36-7